

17.02.2025

Językoznawstwo

Studia nad językiem Józefa Weyssenhoffa, cz. 2. Elementy kresowe w powieściach cyklu litewskiego

Autor/Redaktor: Magdalena Płusa

Wydawnictwo:: Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ISBN: 978-83-8377-000-0

Elementy kresowe w powieściach cyklu litewskiego stanowią drugą część *Studiów nad językiem Józefa Weyssenhoffa* (część pierwsza: *Język młodzieńczej korespondencji do Konstantego Marii Gorskiego*, Kielce 2019, dotyczyła charakterystycznych zjawisk językowych obecnych w prywatnych listach przyszłego pisarza kierowanych w latach szkolnych i uniwersyteckich do kuzyna i serdecznego przyjaciela). Tym razem przedmiotem działań badawczych stały się różnego rodzaju zjawiska peryferycznej odmiany polszczyzny zwanej północnokresową utrwalone w trzech utworach literackich piewcy historycznych Kresów Wschodnich (*Unia, Sobol i panna, Puszcza*). Wybrane powieści stanowią wiarygodne źródło wiedzy o terytorialnym wariacie polszczyzny północnokresowej. Utrwalone w nich fakty językowe są nie tylko świadectwem regionalnej odmiany polszczyzny usytuowanej na dawnych Kresach Północno-Wschodnich, ale też dostarczają informacji na temat chronologii niektórych właściwości (gramatycznych i leksykalno-semantycznych), pozwalają zweryfikować i niejednokrotnie uzupełnić dostępne opisy zjawisk kresowych.

Trzon rozprawy stanowi więc charakterystyka regionalnych właściwości północnokresowych wynotowanych z badanych tekstów literackich. Znalazły się tu zjawiska językowe dotyczące wszystkich podsystemów języka: fonetyczne, fleksyjne, składniowe, słowotwórcze i leksykalne. Działania badawcze obejmowały: opis, omówienie funkcji pełnionych w utworach oraz ocenę autentyczności (w oparciu o odpowiednią literaturę przedmiotu) wynotowanych faktów językowych.

Na podstawie zebranego i scharakteryzowanego materiału można wysnuć następujące wnioski ogólne:

- o tym, które właściwości pisarz uznawał za typowe dla północnokresowej odmiany polszczyzny, świadczy sposób prowadzenia stylizacji językowej oraz umieszczane bezpośrednio w tekście zasadniczym lub przypisach dodatkowe odautorskie objaśnienia;

–literacki przekaz Weyssenhoffa odwzorowujący jakość, społeczne zróżnicowanie i charakterystyczne cechy polszczyzny północnokresowej drugiej połowy XIX i początków XX w. ma wartość dokumentarną. Zawarty w powieściach obraz tej polszczyzny stanowi cenny materiał i źródło wiedzy na temat polszczyzny litewskiej, zwłaszcza na opisaną przez pisarza części Kowieńszczyzny i białoruskiego Polesia.

Spis treści

Spis treści

Uwagi wstępne . . .	9
Wykaz skrótów . . .	11
1. Wstęp	19
1.1. Zawartość pracy . . .	27
1.2. Dobór materiału i metody badawczej . . .	28
1.3. Polszczyzna północnokresowa	29
1.3.1. Zarys stanu badań	29
1.3.2. Kwestie terminologiczne . . .	38
1.4. Powieści „litewskie” – <i>Unia, Sobol i panna, Puszcza</i>	40
1.5. Wartość literackiego przekazu Weyssenhoffa	50
1.6. Status polszczyzny na Litwie Kowieńskiej według Weyssenhoffa . . .	56
1.7. Klasyfikacja polszczyzny kowieńskiej według Weyssenhoffa i jego wiedza o tej odmianie języka polskiego zawarta w komentarzach i przypisach	59
1.8. Co wiemy o polszczyźnie na „białoruskim Polesiu” na podstawie <i>Puszczy</i>	64
1. Fonetyka i fonologia . . .	73
2.1. Wokalizm	73
2.1.1. Ślady akania	73
2.1.2. Wahania w rozkładzie jasnego o i pochylonego o . . .	76

2.1.3. Realizacja samogłosek nosowych	78
2.1.4. Obecność grupy <i>ir, yr</i> . . .	81
2.2. Konsonantyzm	83
2.2.1. Realizacja głoski <i>h</i>	83
2.2.2. Wahania w obrębie ciszących i szumiących	85
2.2.3. Hiperpoprawne <i>ń</i> przed <i>c</i> i <i>k</i> . . .	87
2.2.4. Wahania <i>x' : x; γ' : γ</i>	88
2.2.5. Oboczność <i>x k</i>	90
2.2.6. Mieszanie zakresów użycia <i>r ż (rz)</i>	91
2.2.7. Realizacja <i>v</i>	92
2.2.8. Protetyczne <i>w</i>	93
2.2.9. Podwajanie spółgłosek	93
1. Fleksja . . .	95
3.1. Rzeczowniki	96
3.1.1. Wahania w kategorii rodzaju	96
3.1.2. Wahania w doborze końcówek równoległych	100
3.2. Zaimki i przymiotniki	110
3.2.1. Wahania w kategorii rodzaju w M. l.mn. przymiotników i zaimków	110
3.2.2. Formy nieenklityczne bez akcentu logicznego	112
3.2.3. Nadużywanie zaimków osobowych przy czasowniku	116
3.2.4. Zaimek <i>ichni</i>	119
3.2.5. Brak nagłosowego <i>ń</i> - w formach zaimków	120
3.2.6. Zaimek męskoosobowy <i>ich</i> w B. l.mn. zamiast żeńskorzeczowego <i>je</i>	121
3.2.7. Analityczne formy stopnia najwyższego przymiotników	123
3.3. Czasowniki	124
3.3.1. Osobliwe formy czasu teraźniejszego	124

3.3.2. Końcówka <i>-m</i> w 1. osobie liczby mnogiej czasu teraźniejszego	125
3.3.3. Analityczny czas przeszły z zaimkiem jako samodzielny wykładnikiem osoby	128
3.3.4. Tryb przypuszczający	131
3.3.5. Chwiejność rodzaju w l.mn. czasownikow	137
3.3.6. Wahania w użyciu zaimka <i>się</i> w czasownikach zwrotnych	139
3.4. Imiesłowy	142
3.4.1. Imiesłów teraźniejszy czynny	144
3.4.2. Imiesłów czasu przeszłego na <i>-szy</i>	147
1. Składnia	155
4.1. Niezgodność między członami wypowiedzenia pod względem rodzaju i liczby	156
4.1.1. Brak zgodności w zakresie rodzaju pomiędzy podmiotem a orzeczeniem	156
4.1.2. Brak zgodności pod względem rodzaju pomiędzy rzeczownikiem a określającą go przydawką	157
4.1.3. Podmiot w D. l.mn. przy orzeczeniu wyrażonym czasownikiem <i>być</i> w l.p.	158
4.2. Dopełnieniowe konstrukcje przyimkowe i bezprzyimkowe	160
4.2.1. Charakterystyczne konstrukcje przyimkowe	160
4.2.2. Charakterystyczne konstrukcje bezprzyimkowe	162
4.2.3. Pozostałe konstrukcje dopełnieniowe	168
4.3. Charakterystyczne konstrukcje okolicznikowe	170
4.3.1. Okolicznik miejsca typu <i>poza jeziorze</i> 'wzdłuż jeziora'	170
4.3.2. Inne okoliczniki miejsca	171
4.3.3. Okolicznik czasu z przyimkiem z zamiast <i>od</i> wskazujący na początkowy moment czynności	174

4.3.4. Inne okoliczniki czasu, miary i celu	175
4.4. Osobliwe konstrukcje składniowe	177
4.4.1. Zdania bezpodmiotowe typu <i>coż mnie z tobą robić</i>	177
4.4.2. Pomijanie łącznika w orzeczeniu imiennym	179
4.4.3. Konstrukcja <i>u mnie jest 'mam'</i>	180
4.4.4. Konstrukcja zdania pytającego z wyrazem pytajnym <i>a? 'co'</i> zamykającym zdanie	184
4.4.5. Zdania bezmianownikowe z grupą nominalną w celowniku	186
4.4.6. Celownik posiadania: <i>być komuś 'mieć'</i>	187
4.4.7. dopełniacz zamiast mianownika w związku rzeczownika z liczebnikami 2-4	190
4.4.8. Specyficzna konstrukcja <i>być komuś w życzeniu</i>	191
4.5. Szyk wyrazów	192
4.5.1. Postwerbalna pozycja składniowa zaimka zwrotnego <i>się</i>	192
4.6. Inne osobliwości składniowe	197
4.6.1. Wskaźniki zespolenia	197
4.6.2. Funkcje partykuł, wykrzykników, wykrzykników	204
1. Słowotwórstwo	215
5.1. Słowotwórstwo rzeczowników	216
5.1.1. Przyrostek <i>-uk</i>	216
5.1.2. Przyrostek <i>-ko</i>	222
5.1.3. Przyrostek <i>-owicz</i> <i>-ewicz</i>	225
5.1.4. Przyrostek <i>-iszcz</i> <i>-yszcz</i>	231
5.1.5. Przyrostek <i>-ycha</i>	233
5.2. Słowotwórstwo przymiotników	235
5.2.1. Przyrostek <i>-owaty</i>	235
5.2.2. Przyrostek <i>-uszcza</i>	237

5.3. Słototworstwo przysłótkow	239
5.3.1. Przyrostek -owato	239
5.4. Słototworstwo czasownikow	240
5.4.1. Wahania w obrębie prefiksow czasownikow	240
5.5. Zdrobnienia i spieszczenia	246
5.5.1. Deminutywa i hipokorystyka rzeczownikowe utworzone za pomocą ruskiego pochodzenia sufiksow -eńk, -uk	248
5.5.2. Pozostałe deminutywa i hipokorystyka rzeczownikowe	249
5.5.3. Deminutywa przymiotnikowe z przyrostkiem -eńki	255
5.5.4. Deminutywa przysłótkowe	256
1. Słownictwo	259
6.1. Słownik	260
6.2. Frazeologizmy	320
6.3. Semantyczno-funkcjonalna charakterystyka słownika	323
1. Podsumowanie	329
Bibliografia	345
Indeks	361
Streszczenie	369
Abstract	371

Rok publikacji: 2024

Strony: 374

Linki:

- <https://wydawnictwo.ujk.edu.pl/publikacje/nawosci-wydawnicze/nawosci-filologia-polska/>
- <https://kupksiazke.ujk.edu.pl/filologia-polska/1034-studia-nad-jezykiem-jozefa-weyssenhoffa-cz-2-elementy-kresowe-w-powieściach-cyklu-litewskiego.html>

Słowa kluczowe: polszczyzna północnokresowa, Józef WEyssenhoff, polszczyzna kowieńska, polszczyzna poleska

Opublikował: Magdalena Płusa